

ZAMBIA & ZIMBABWE REIS 25 december 1990 – 21 januari 1991

28/29 december 1990

De reis startte op 25 december 1990. De avond tevoren was het nogal laat geworden vanwege het inpakken en afscheid nemen van verschillende mensen in Heveadorp. De volgende ochtend was ik toch al weer heel vroeg wakker, waarschijnlijk van de spanning. Ik voelde me heel duf en vergat prompt mijn fotocamera mee te nemen. Gelukkig was ik vroeg vertrokken, zodat ik nog tijd had om van Arnhem even terug te gaan naar Heveadorp. Ik was uiteindelijk nog ruim op tijd op Schiphol. Vandaar eerst een Lufthansa-vlucht naar Frankfurt, daar drie uur wachten en daarna de vlucht met Zambian Airways met een tussenstop in Rome naar Lusaka, de hoofdstad van Zambia. Ik zat naast een dikke Duitser, die met zijn dochter van vijftien jaar naar zijn Zambiaanse vriendin ging. Zo'n reis maakte hij twee keer per jaar, zei hij. Hij was niet enthousiast over de hereniging van Duitsland. 45 Jaar DDR had een heel andere cultuur onder de oost Duitsers te weeg gebracht, die niet meer goed paste bij die van de west Duitsers. De 'ossies' moeten opnieuw leren hoe te werken. Verder kopen de ossies zo veel tweedehands auto's op, dat dit de prijzen in West-Duitsland heeft opgedreven. 's Nachts ben ik op twee aparte stoelen in de middenrij gaan zitten om enigszins te kunnen slapen. De dikke Duitser had daardoor ook wat meer ruimte. Van de aarde beneden ons heb ik niets gezien. Als het niet donker was, was het wel bewolkt. Pas vlakbij Lusaka Airport zag ik iets van Afrika. Hoofdzakelijk bushland. Geen oerwoud, maar meer een savanne met veel groene bomen en struiken.

De luchthaven zag er bedroevend slecht onderhouden uit. Veel plafondplaten misten, verbouwingen waren maar half uitgevoerd en elektriciteitsdraden hingen doelloos in de lucht. Ik moest drie verschillende formulieren invullen met vragen over wat ik ging doen in Zambia, waar ik zou verblijven, hoeveel geld ik bij me had, etcetera. Als toerist ben je verplicht om buitenlands geld voor de officiële koers te wisselen. Dat is 42 kwacha's voor een USdollar. Op de zwarte markt krijg je 70 tot 75 kwacha's daarvoor!

In het vliegtuig en op de luchthaven heb ik het eerste deel gelezen van het boek van Ian Malan, getiteld 'Mijn verraders hart'. Origineel is dit in het engels geschreven als 'My traitors heart'. Dit boek had ik van mijn buurvrouw Anneke gekregen voor mijn reis. Erg aardig. Het is het verhaal van een Zuid-Afrikaan over de gespletenheid van het systeem in Zuid-Afrika en over de vreselijke behandeling van de zwarten daar. Geen leuke dingen om te lezen, maar erg boeiend geschreven.

Het boek geeft duidelijk de afschuwelijkheid van het zuid-afrikaanse systeem aan. Voor mij is dat ook steeds de reden geweest om nog geen reis naar Zuid-Afrika te organiseren. Ik hoop het land later, na afloop van de apartheid, nog eens te zullen zien, want het moet wel erg mooi zijn.

Na enkele uren landde het toestel uit New York met Vicky er in. Ook bij haar duurden de formaliteiten erg lang, maar uiteindelijk zagen we elkaar terug na 21 maanden. In een taxi lieten we ons naar Lusaka brengen. Eerst naar het College hotel, dat inmiddels Fairview hotel bleek te heten. Dit berekende ongeveer 2000 kwacha's per persoon per nacht, wat ons als te duur voorkwam. Daarom zijn we doorgereden naar de YWCA aan de Nationalist Road waar we een kamer konden huren voor ruim 1800 kwacha's. Daarvoor kregen we een simpele kamer met doorgezakte bedden en in een washok waren wasbakken met koud water. Ook was er één bad, maar zonder stopplug en zonder douchekop, alleen een koudwaterkraan.

Vicky had haar dompelaartje, dat we 1986 in Luxor (Egypte) hadden gekocht, meegenomen, zodat we zelf koffie en thee kunnen zetten. We waren allebei redelijk moe van de vliegreis, maar zijn toch eerst op verkenning naar het centrum gegaan. Vlakbij de YWCA, naast het UTH-hospitaal, is een klein busstation, vanwaar je voor 12 kwacha's met een minibusje naar de markt achter Cairo Road in het centrum kunt reizen. Cairo Road is de hoofdstraat van Lusaka: een brede vierbaans-autoweg met in het midden een smalle plantsoenstrook, aan de noordzijde een stuk of vijftien grote kantoorflats (banken en handelsfirma's) en aan de zuidzijde wat lagere gebouwen die als winkels, reisbureaus en kantoren in gebruik zijn. Ook

aan de noordzijde zijn wel winkels en ook het hoofdkantoor. Bij de markt zijn vrij grote plassen vanwege de slechte riolering. In het centrum is het redelijk druk, maar beslist niet overcrowded. Ook het verkeer is niet druk, je kunt de Cairo Road gemakkelijk oversteken. In de winkels is voldoende van alles te koop, maar veel sortering en keuze uit verschillende merken is er niet. De etalages zien er allemaal saai uit, zoiets als ik me ook van Polen en Rusland voorstel. Bijvoorbeeld enkele meters alleen maar flessen olijfolie met allemaal hetzelfde etiket. Zambia is in het socialisme blijven steken.

Contact leggen met Zambianen gaat erg gemakkelijk, vaak proberen ze zelf contact te zoeken, maar gelukkig niet opdringerig. Veel Zambianen zijn ontevreden met de toestand in hun land. Zij zien de slechte economische situatie, grote werkloosheid en grote bureaucratie. Verder zien ze de grote politieke omwentelingen in Oost-Europa en de veel betere situatie in buurland Zimbabwe. In Zambia bestaat nog het éénpartij-systeem onder leiding van de United National Independence Party (UNIP) met Kenneth Kaunda al meer dan 25 jaar aan het hoofd. In het afgelopen najaar heeft de regering na grote demonstraties toegegeven dat meer partijen worden toegelaten. Volgend jaar (1991) zullen er vrije verkiezingen zijn waar veel partijen aan zullen deelnemen. Veel Zambianen hopen op een verandering van de macht. Daarnaast hopen ze ook op dermate veranderingen in Zuid-Afrika, dat er een grotere economische relatie tussen de landen in zuidelijk Afrika kan ontstaan. De anti-UNIP-Zambianen hebben zelfs een geheim teken om aan elkaar te laten merken aan welke kant ze staan: duim en wijsvinger in een hoek van 90° in de lucht gestoken.

Na een eerste vluchtige kennismaking met Lusaka zijn we teruggelopen naar de YWCA, ongeveer drie kwartier lopen. Daarbij kregen we ook een kleine indruk van de oostelijke kant van de stad en de verschillende woonvormen, van eenvoudige hutjes tot redelijke flatwoningen, niet meer dan vier etages hoog.

Terug in de YWCA hebben we wat eigen proviand gegeten. Vicky had kant en klare havermout meegenomen en ik veel evergreen-liga's, een flink stuk kaas en allebei nog veel meer westerse eetbaarheden.

Een vrouw van de YWCA kwam ons vertellen dat we nog een derde gast op onze kamer moesten verwachten omdat er een derde bed in de kamer stond. Dat hebben we maar botweg geweigerd, we vonden dat te gek voor woorden, en besloten vrijwel onmiddellijk om de volgende dag uit dat onvriendelijke en slecht voorziene hostel weg te gaan. Weliswaar bood de manager van de YWCA ons de volgende dag haar excuses aan voor dit voorval (zij had dat personeelslid van haar al vaker op de vingers moeten tikken) maar wij waren al vast besloten. Gelukkig konden we onze bagage (zes koffers en tassen) daar in depot geven zodat we met vrije handen weer naar het centrum konden gaan. 's Nachts had het zwaar geregend en ook 's morgens was het nog een beetje nat (en vies op straat). Weer per minibus naar het centrum en daar geïnformeerd naar mogelijkheden om in Livingstone te komen. Op Cairo Road probeerde een groepje jongelui mijn portemonnee uit mijn broekzak te rollen, op een vrij traditionele manier. Eerst stoot iemand mij aan de linkerkant aan. Tegelijk stoot iemand anders Vicky aan en probeert een derde zijn hand in mijn rechterbroekzak te krijgen. Dat voelde ik meteen en ik kon zijn pols met de mijne omvatten, waarna hij zijn hand zonder buit terugtrok en een gezicht trok alsof er niets aan de hand was. Dit hele voorval duurde slecht heel even, maar ik was gewaarschuwd.

Bij Zambian Airways konden we ons ticket van Lusaka naar Harare niet omzetten in een ticket naar Livingstone. Bij de Zambian Railways hadden ze geen slaapcoupés meer voor de nachttrein naar Livingstone. Omdat er niets anders was, reserveerden we een plaats in de ochtendtrein van de volgende dag. We moesten dan al om zeven uur op het station zijn om onze tickets af te halen.

Van het station zijn we teruggelopen in de richting van het hostel. Even buiten het centrum hadden we een kleine 'village' (buurtje) gezien van traditionele Afrikaanse ronde hutten (rondavels). Daar wilden we wat foto's van nemen en eventueel wat informatie vragen over het leven daar. Bij het nemen van foto's kwamen er allemaal kindertjes op ons af die mee op de foto wilden. We werden uitgenodigd om met de chairman (soort wijkhoofd, maar niet vergelijkbaar met een chieft) te praten, wat we gretig deden. De rondavels waren van steen

opgetrokken met een rieten puntdak er bovenop. Tussen de huisjes in had iedere familie een klein stukje grond om groenten en mais op te verbouwen. Er liepen veel vrouwen, kinderen en werkeloze jongelui rond. Binnenin de rondavels is slechts één ruimte die voornamelijk dient als schuilplaats voor de nacht en tegen de regen. Volgens de chairman wonen er mensen uit alle streken van Zambia door elkaar, dus geen stamonderscheid. Zijn functie als chairman is om kleine geschillen tussen de mensen op te lossen (bijvoorbeeld ruzies om onderlinge geldleningen) en om aan belangenbehartiging naar buiten te doen. De rondavels en de grond worden bijvoorbeeld gehuurd van een private huizenmaatschappij. De gemiddelde huur ligt op ongeveer 50 kwacha's per maand (fl. 2,00 à fl. 2,50). Maar het pleisterwerk aan de buitenkant is slecht en de rieten daken zijn nodig aan vervanging toe. Daarvoor is hij aan het onderhandelen met de huizenmaatschappij. Hij had ook al eens een journalist laten komen om over het slechte onderhoud van de woningen te laten schrijven. In de woningen zelf zijn geen voorzieningen. Er staan een paar latrines aan de rand van het buurtje en er zijn een paar watertappunten. We hebben nog wat foto's gemaakt, de chairman uitbundig bedankt en een fooi van 50 kwacha's gegeven. Ook zijn adres meegenomen en het mijne achtergelaten.

Hierna zijn we weer teruggegaan naar het station omdat we bedacht hadden dat we in de nachttrein ook tevreden zouden zijn met een gewone zitplaats. Iets over twee uur waren we op het station, waar nog steeds een bord aankondigde dat de trein naar Livingstone om 16.44 uur zou vertrekken. Er stond een hele rij mensen voor het loket, maar dit was dicht en bleef voorlopig dicht. Intussen kwam er een Zweedse man langs die Bengtsson heette. Hij vertelde twee tickets te hebben gereserveerd voor een slaapcoupé in de nachttrein, maar die wilde ruilen voor een dagticket de volgende dag. Omdat het loket dicht bleef, hebben we namen uitgewisseld om elkaars reservering te kunnen overnemen. Omstreeks vier uur ging eindelijk het loket open, en de verkoop van de kaartjes (die allemaal al gereserveerd waren) ging in een tempo van vijf minuten per persoon. Er moest een heel formulier worden ingevuld met allerlei onnutte gegevens. Gewone voorgedrukte kaartjes kennen ze niet. Omdat de tijd drong ben ik met een taxi onze bagage gaan ophalen terwijl Vicky in de rij bleef staan. Om vijf uur was ik terug en Vicky had intussen het reisbiljet. Dat treinen niet op tijd rijden, is algemeen bekend in Zambia. Maar niemand kan zeggen hoe groot de vertraging is. Een spoorwegbeambte vertelde ons daarom maar wijselijk dat de trein in elk geval na vijf uur zou vertrekken. Uiteindelijk kwam de zware diesellocomotief met veel wagons er achter om half negen binnenrijden. Als je maar geduld hebt, komt alles voor elkaar in Zambia. We zaten helemaal voor in de trein in een eigen slaapcoupé. Even buiten Lusaka stopte de trein en bleef een lange tijd stilstaan. In de loop van de reis gebeurde dit nog talloze malen. Het bleek dat de seinen nogal eens op rood stonden. Dan moest iemand van het treinpersoneel eerst met een telefoon naar een telefoonaansluitpunt lopen om naar het eerstvolgende seinhuis te bellen om te vragen of ze het licht op groen willen zetten. Als de trein reed, haalde hij hoogstens een snelheid van zo'n 80 kilometer per uur. Hij schommelde geweldig heen en weer, vermoedelijk omdat hij over een smalspoor reed (geringe wielbasis). Vicky sliep op de zitbank beneden, ik sliep bovenin. Daar lag een gore schuimrubbermatras van hooguit vijf centimeter dik zonder enige hoes er omheen. Gelukkig had ik zelf lakens bij me, anders was ik daar beslist niet gaan slapen. Door het schokken van de trein kon je niet echt slapen, maar een beetje dutten lukte wel. Voor zes uur 's morgens was het al weer licht zodat we iets van het landschap konden zien: voornamelijk bush en hier en daar een dorpje en akkers. Tegen twaalf uur kwamen we eindelijk in Livingstone aan, maar gelukkig hadden we nog een hele middag over.

Door een taxi (300 kwacha's) lieten we ons naar de Rainbow Lodge bij de Victoria Falls rijden, ruim tien kilometer verderop. Hier hadden Petra en ik ook gelogeerd in 1978. De Rainbow Lodge was echter volgeboekt en was ons verder niet behulpzaam. Wel mochten we onze bagage daar even laten staan. Vlakbij is het Intercontinental hotel, maar dat had alleen kamers voor USdollar 165,-!. Zij waren echter wel zo vriendelijk om voor ons naar een ander hotel te bellen, daar een reservering voor ons te plegen en naderhand een taxi te regelen. Eerst gingen we echter de watervallen bekijken. Op de trappen naar beneden naar de Boiling Pot voelde ik me niet zo lekker worden. Door vermoeidheid en gebrek aan koffie was

ik even uitgeput. Na wat gedronken te hebben en een aspirine geslikt te hebben ging het weer en hebben we de fantastische watervallen gezien, en aan de overkant Zimbabwe. Er stroomde minder water over de rand dan in januari 1978, waardoor de enge kloof, waarin het water valt, beter te zien is. We hebben veel foto's genomen. Het legertje houtwerkverkopers bij de Falls was goed toegenomen, maar ze boden nog steeds veel van hetzelfde voor een te hoge prijs.

31 december 1990

Vanaf de Falls zijn we met een dure taxi teruggedreden naar Livingstone, waar we twee nachten in het North Western hotel (New Wing) gelogeed hebben. Dit is een vriendelijk ogend hotel, niet pretentief, in vakwerkstijl geschilderd en met een grote veranda over de hele breedte van de Old Wing waar ook de bar en het restaurant zijn. Schuin aan de overzijde van de straat bevindt zich de New Wing dat redelijk moderne kamers bevat. Onze kamer was ruim, met twee goede bedden en zelfs een aparte badkamer met toilet. De stopcontacten bij de scheerspiegellampjes hebben we helaas moeten mollen om onze dompelaar te kunnen gebruiken voor het maken van koffie en thee. Voor twee personen betaalden we slechts 1000 kwacha's per nacht. Het diner kostte nog geen 200 kwacha's per persoon. We hebben twee keer de nationale deegspijs nshima gegeten met kip of rundvlees en wat koolsalade erbij. We houden er allebei van om zo veel mogelijk te leren kennen van de autochtone gewoonten, en daar hoort het eten ook bij. De Zambiaanse pils, die we hier dronken, smaakte trouwens eveneens zeer redelijk. Eindelijk sliep ik eens een keer goed. Livingstone is een klein vriendelijk stadje met een brede hoofdweg waaraan de meeste winkels en kantoren liggen. In enkele zijstraten zijn ook nog wat winkels. Alles is gemakkelijk te belopen.

Het postkantoor, de tourist information en het museum liggen aan dezelfde kant van de hoofdstraat, vlakbij elkaar. Vicky kocht heel veel postzegels van verschillende waarden, meestal zeer lage waarden. Door de hollende inflatie waren ze bijna niets meer waard, maar het leek Vicky een leuk idee om een enveloppe helemaal vol te plakken met postzegels. Eén zo'n volgeplakte enveloppe heeft ze aan zich zelf geschreven.

Het museum was wel de moeite waard. Niet groot, maar het had een paar interessante zalen met goede uitleg van wat tentoongesteld werd. Eén zaal ging over prehistorische en archeologische dingen. Ook Zambia heeft een stenen en ijzeren tijdperk gehad. In een andere zaal waren veel dieren die in het wild leven opgezet. Eén zaal ging over de volksverhuizingen die tussen de 16e en 20e eeuw de huidige bevolkingssamenstelling hadden bewerkstelligd, en over de traditionele cultuur. Het meest interessante gedeelte vond ik echter de autochtone voorwerpen en brieven van Livingstone, die op 16 november 1855 als eerste blanke de Victoria Falls heeft gezien. Livingstone wordt veel geëerd in dit deel van Afrika omdat hij zich onder anderen zeer beijverd heeft voor de afschaffing van de slavenhandel door blanken en arabieren. Eerder was veel te zien over de onafhankelijkheidsstrijd gedurende de laatste eeuw. Uiteindelijk is Zambia – dat vroeger Noord-Rhodesië werd genoemd – in 1964 onafhankelijk geworden.

Even buiten Livingstone, in de richting van de Falls, ligt een 'cultural village' met de naam Maramba. Het heette een soort openluchtmuseumpje te zijn, waar zaterdagmiddag een voorstelling van traditionele dansen gegeven werd. Inderdaad stonden er een paar Afrikaanse hutjes (rondavels), maar volstrekt niet interessant en zonder uitleg. Ook de traditionele dansen vielen erg tegen. Geen bijzondere kostuums of masker. Wel wat kermisachtig vermaak van een danser die brandende stukken hout opat en aflikte en ook nog door het publiek zand in zijn ogen liet strooien zonder dat het hem zichtbaar deed. Vicky maakte op de zwarte markt een goede koers voor haar dollars: 1 USdollar tegen 75 kwacha's, terwijl de officiële koers 1 tegen 42 is.

In Livingstone praatten we ook met enkele Zambianen die onze mening bevestigden dat de Zambiaanse regering het toerisme tegenhoudt door allerlei belemmeringen te handhaven. Zambia is werkelijk toe aan een ander, beter systeem.

De volgende ochtend, op 30 december, verlieten we dit arme land. Vicky had zo'n zware koffer dat ze die niet naar de bushalte – twee straten verderop – wilde dragen. Ze charterde

een jonge Zambiaan voor 60 kwacha's om dit voor haar te doen. Van de bushalte reden we per gammele, rammelende, volle minibus tot 200 meter voor de grenspost bij Victoria Falls. Vandaar moesten we naar de douane lopen, en nu vond Vicky twee jongens bereid om haar bagage voor twee dollar daarheen te sjouwen. Van het laatste Zambiaanse geld kocht ze nog wat kleine malachietbeeldjes, waarna de passage van de douane heel soepel ging. Tussen de Zambiaanse en Zimbabwaanse douane ligt de brug over de Zambezi. Deze afstand van enkele honderden meters konden we gelukkig meerijden in de laadbak van een auto. Ook de Zimbabwaanse douane gaf geen problemen. Wel doemden er twee andere problemen op: transport naar het ruim een kilometer verderop liggende stadje Vic Falls en nieuw geld. Omdat het zondag was, waren de banken dicht. In Afrika is echter voor elk probleem een oplossing te vinden. Vlakbij de douane stond een jongen met een handkarretje, die ons tegen geringe betaling wel met de bagage wilde helpen. Onderweg naar Vic Falls kwam de eerste geldwisselaar van de zwarte markt ons al tegen, en ik wisselde 10 USdollar tegen naar later bleek een slechte koers. We wilden een klein huisje huren op de gemeentelijke camping in het centrum, maar die was helemaal volgeboekt. Toen begon een taxirit langs verschillende hotels in en buiten Vic Falls, maar alles was volgeboekt. Uiteindelijk kwamen we terug op de camping, waar we er achter kwamen dat één van de bewakers een aantal tenten verhuurde. Gelukkig konden we één daarvan huren voor een nacht. Het was een klein tweepersoonstentje, met een beetje stro op de grond. De volgende dag zouden we wel weer zien.

2 januari 1991

Na ons gesettled te hebben, zijn we 's middags naar de Victoria Falls gewandeld. Onderweg kwamen we er snel achter dat je voor 1 USdollar precies 4 Zimdollars kan wisselen op de zwarte markt. Met mijn traveller cheques maakte ik een koers van 1 : 3,80. Om de Falls te kunnen zien moet je 1 Zimdollar betalen. Aan de Zimbabwaanse kant hebben ze er een mooi park van gemaakt, en aan deze kant van de rivier zie je ongeveer driekwart van de Falls. Helemaal links een daverende waterval en een standbeeld van Livingstone. Vandaar een voetpad vlak langs de rand van de klif tegenover waar de grote watervallen met donderende kracht zich naar beneden storten in de diepe kloof. Op sommige plaatsen gebeurt dit zo krachtig dat het water in nevels weer boven de rotsen uitstijgt en vlak achter de rand als een milde regen neervalt. Op deze plaatsen is een soort regenwoud ontstaan waarin een paar aapjes leven. Overal veel foto's genomen, je kon goed in het ravijn kijken. Aan het uiterste einde is het zogenaamde 'Devils Point'. Hier beneden stroomt alle rivierwater via een diepe zigzaggende kloof weg richting zee. Aan de overkant ligt Zambia, maar daar zie je geen toeristen, terwijl het aan de Zimbabwaanse kant vrij druk is.

Tegenover de camping liggen een Wimpy en twee take-away-food-winkels. Bij één daarvan – 'The Smoke that Thunders' – haalden we regelmatig lekker warm eten: chicken curry, beef curry of beef stew. Eén portie kost slechts 4,25 Zimdollar.

's Avonds zijn we naar een voorstelling van culturele dansers geweest. Deze uitvoering was veel mooier, ook professioneler dan die in Zambia. De dansen waren van rituele oorsprong, onder andere enkele initiatieriten. Ook enkele komische dansen met een grote olifant van papier maché en eenzelfde soort krokodil. De kostuums waren heel mooi en de dansers droegen veel grote gekleurde maskers. Eén keer kwam een danser op hoge stelten. Met zijn masker stelt hij de geesten in de lucht voor (met de stelten is hij daar dichterbij). Ook hier was een kermisattractie: een volwassen danser nam een stuk ijzeren rails van 35 kilogram tussen zijn tanden en lichtte dat zonder moeite hoog in de lucht op. Zijn zoon, die ook mee danste, tilde op dezelfde manier een rails van 11 kilogram op! Iemand die uit het publiek gevraagd werd, kon het blok rails van 35 kilogram amper met twee handen boven zijn hoofd tillen.

Hierna zijn we nog naar een disco bij Sprayview hotel geweest, waar we de enige blanken waren. De Zimbabwaanse muziek, die daar gedraaid werd, vond ik niet bijzonder mooi. Erg druk. Wel interessant om naar de Afrikaanse jeugd te kijken. Het is normaal dat meisjes met meisjes dansen en jongens met jongens. Ook alleen-dansers waren er verschillende. Het

soort dans deed me wel denken aan onze stijl uit de beat-periode: los dansen met vrije bewegingen. Ook was er een als Tina Turner uitzierend meisje bij.

Door de harde grond heb ik 's nachts maar kort geslapen. De volgende ochtend konden we gelukkig een rondavel huren, wat iets comfortabeler was, al waren er alleen doorgezakte bedden.

Op oudejaarsdag zijn we 's morgens weer naar de Falls gelopen, want Vicky dacht nu regenbogen in de waternevel te kunnen fotograferen. De dag ervoor was het namelijk te bewolkt. We zijn weer het hele pad van links naar rechts afgelopen, en deze dag leek het alsof er veel meer water naar beneden stortte dan de dag ervoor. De nevel was dicht en we werden veel natter. Vlakbij Devils Point vonden we eindelijk wat we zochten: een mooie ronde regenboog diep beneden ons. Dus weer foto's gemaakt.

's Middags ben ik op informatie uit geweest over wildparken. Dat kostte veel tijd en ik kwam er achter dat alles nogal duur zou worden. We konden bijvoorbeeld boeken voor anderhalve dag Chobe National Park in Botswana voor 250 USdollar (per persoon)! Een hotelovernachting in Hwange National Park zou 64 USdollar per persoon kosten. Bij het horen van deze prijzen kwam de gedachte boven om een klein tentje te huren en daarin een paar nachten te slapen. Vicky wilde graag het Chobe National Park zien en eventueel nog naar de Caprivi Strook in Namibia. Dus de volgende dag boekten we alleen een bus naar Kasane aan de ingang van het park en huurden we een minitentje van ongeveer twee kilogram.

's Avonds zijn we tegen negen uur naar de Falls gelopen, omdat het een hele mooie vollemaansavond was. We hoopten een maanregenboog te zien. Het hek was echter dicht, maar er waren twee andere stellen met dezelfde gedachten. Omdat er toch geen bewaking was, zijn we over het hek geklommen en hebben weer de hele wandeling naar Devils Point gemaakt onder de heldere Afrikaanse maan. Echter geen maanregenboog. Later op de avond hebben we een fles Zimbabwaanse mousserende wijn gedronken om nog enigszins het gevoel te hebben dat het oudejaarsavond was.

3 januari 1991

Op nieuwjaarsochtend zijn we bij onze rondavel gebleven om wat te schrijven en zo. Ik heb 30 ansichtkaarten verstuurd aan iedereen in Nederland. Post verzenden vanuit Zimbabwe is nogal goedkoop: 0,35 Zimdollar per kaart.

's Middags hebben we eerst wat souvenirverkoopzaakjes bekeken, maar nog niets gekocht. Veel van hetzelfde. Daarna een lange hete wandeling gemaakt naar de 'big tree', die inderdaad groot is, maar verder niet bijzonder. We moesten op tijd terug zijn omdat we geboekt hadden voor een namiddag boottocht op de Zambezi-rivier. De boot voer enkele kilometers stroomopwaarts tot waar hij niet verder kon vanwege ondiepten. Langs de oevers groeien vrij veel bomen en struiken en er liggen lange eilanden in de rivier. De beloofde mooie zonsondergang viel erg tegen, niet de moeite waard om te fotograferen. We zagen slechts enkele hippo's (nijlpaarden) af en toe met de neus boven het water uitsteken, en geen krokodillen bij de oevers.

's Avonds moesten we de bagage splitsen in een deel dat we in Vic Falls zouden achterlaten en een deel dat we nodig zouden hebben voor de trip naar Botswana en Namibia. Vooral veel eten en de camera's met de teledenzen. Verder lakens en wat kleren. Vier tassen bleven in depot op de camping, drie tassen en een klein tentje gingen mee. Om half acht de volgende ochtend vertrokken we met een minibus van United Tour Company (UTC) met enkele andere blanken richting Botswana. Ongeveer 80 kilometer naar Kasane, waar we bij de Chobe Safari Lodge zouden blijven. Bij de Zimbabwaanse douane moest ik 100 Zimdollar achterlaten omdat je maar 80 Zimdollar het land mag uitvoeren. Op de terugweg kan ik ze weer terugkrijgen. De douaneformaliteiten waren verder niet ingewikkeld, en zo kwamen we voor 80 Zimdollar elk in Kasane aan de Chobe rivier en vlak bij de ingang van het Chobe National Park. Bij de Lodge is een camping waar waarschuwborden staan dat er wel eens olifanten en krokodillen rondlopen. We zetten onze tent aan de rand, een beetje tussen struiken, en boekten voor de namiddag een rit door het wildpark, van vier uur tot half zeven. De Lodge en camping liggen pal aan de Chobe-

rivier. Aan de overkant is een uitgestrekt wild laagland met veel waterstromen en grasland. Een prachtig gezicht. Bij het Lodge hotel is een klein zwembadje waar we ook gebruik van hebben gemaakt.

De safaritrip was wel aardig om een indruk te krijgen van het park, maar veel wild hebben we niet gezien. In elk geval geen leeuwen. Pas op de terugweg stuitte we op een kudde olifanten. Verder zagen we enkele giraffes, bavianen en kudden impala's en andere hertesorten. De trip ging voor een groot deel langs de oevers van de Chobe-rivier waar wat watervogels en hippo's te zien waren.

's Avonds hebben we van onze laatste muntjes gedineerd in de Lodge en zijn toen vroeg gaan 'slapen'. De grond was hard en het tentje benauwd klein. Veel geslapen heb ik niet, maar wel veel krekels en vogels lawaai horen maken. Een echte Afrikaanse nacht. Vanochtend zijn we vroeg opgestaan en hebben op het terras van de Lodge koffie gedronken en met heet water wat instant havermost gegeten. Vanuit Kasane kregen we vrij snel een lift naar de T-kruising waar linksaf de weg naar Kazungula (Zambia) en Zimbabwe gaat en rechtsaf een stofweg naar de grens met Namibia. Vrijwel alle verkeer vanuit Kasane gaat linksaf of vanuit de andere richting rechtsaf naar Kasane. Langs onze stofweg komt alleen af en toe een wegwerkersvoertuig. Waarschijnlijk is men verderop de weg aan het verbeteren. Om half negen zaten we hier, nu is het tien uur. Het wachten op een lift gaf mij de gelegenheid om het dagboek bij te werken tot de laatste belevenis. Ik ben benieuwd hoe lang we hier nog zullen moeten wachten, en of we überhaupt Namibia zullen halen.

We hebben het niet gehaald. Tegen twaalf uur hadden we nog geen lift, er kwam alleen wat lokaal verkeer langs dat veel stof veroorzaakte. Het risico werd steeds groter dat we daar de hele dag voor niets zouden moeten blijven staan, zodat we besloten de andere kant uit te liften, richting Zimbabwaanse grens. In twee kleine liften lukte dit. De laatste was van een Hollandse safarigroep van Baobab Travel uit Amsterdam. Die hadden een week safari in Botswana achter de rug en gingen nu via Vic Falls naar Bulawayo en verder. De drie landrovers, waarin ze reden, bleven aan de grens achter, en daar moest de groep op een UTC-bus wachten. Ook voor hen gold een tarief van 80 Zimdollars per persoon naar Vic Falls. Wij konden eventueel ook mee voor die prijs, maar probeerden op dat ogenblik een lift te krijgen van een grote vrachtwagen, die volgens de grensbewaker naar Hwange zou gaan, waar wij nog het wildpark wilden bekijken. Dat ligt ongeveer 100 kilometers van Vic Falls af. De grensbewaker dacht iets voor ons te kunnen regelen met de vrachtwagenchauffeur, maar wij hadden de indruk dat die niet zo erg bereid was ons mee te nemen. Vlak nadat de UTC-bus weg was, kwam er een auto met open laadbak langs, waarin mensen zaten die wij in Kasane hadden gesproken. Dit waren drie Zuid-Afrikanen die al een lange tijd in Namibia woonden. Ze waren vanuit de Caprivistreek met een kano de Chobe-rivier afgevoerd en hadden bij onze camping aangelegd. Door de forse stroming was het onmogelijk daarmee terug te varen, en nu probeerden ze die kano te verkopen. In Kasane was dit echter niet gelukt en nu wilden ze eerst maar in Vic Falls gaan kijken. De laadbak lag vol met kisten, kratten en andere bagage en er zaten al twee zwarte jongens achterop, maar wij konden er ook nog wel bij. Voor de zekerheid besloten we maar met hun mee te rijden, want er was vrijwel geen grensverkeer. Het zat niet gemakkelijk achterop en de zon brandde dubbel zo hard door de wind die langs ons joeg tijdens het rijden. We zijn goed verbrand, ik het meeste op mijn hoofd.

Na ruim een uur waren we terug in Vic Falls, waar we na enig wachten gelukkig weer een rondavel konden huren, zodat we in elk geval weer goed kunnen slapen.

De Zuid-Afrikanen vertelden dat Namibia en de hoofdstad Windhoek heel mooi zijn en boden ons aan om zondag met hun mee te rijden naar Windhoek. Dat is echter zo'n 1300 kilometer rijden over deels slechte stofwegen en onder de brandende zon op de harde bagage, dus dat aanbod hebben we maar afgeslagen. Dan moeten we Namibia maar eens een andere keer bekijken. We hadden het ook niet echt in ons reisprogramma opgenomen.

De grensbewaker vertelde ons nog dat hij iets meer dan 300 Zimdollar per maand verdient. Dat is nog geen 200 gulden per maand. Zijn gezin woont in Bulawayo en hij zelf verblijft met de andere douanebeambten in een kamp in de buurt van de grens. Elk jaar worden de

douanebeambten naar een andere grenspost overgeplaatst, waarschijnlijk om te voorkomen dat ze aan lucratieve omkoperijen gaan meedoen. Af en toe krijgt hij verlof om naar zijn gezin te gaan (500 km verderop).

Economisch gezien is Botswana een merkwaardig land. Grote tegenstellingen tussen arm en rijk. Enkele jaren na de onafhankelijkheid in 1966 heeft men daar rijke diamantmijnen gevonden, die het land veel deviezen opleveren en een sterke economie. Daarom is er bijvoorbeeld geen zwarte markt om geld buiten de officiële banken te wisselen, en liggen de prijzen hoog in vergelijking tot Zimbabwe. Zelfs in Kasane, dat in een verre uithoek van het land ligt, zag je verschillende goede ontwikkelingen: er werden verschillende nieuwe gebouwen neergezet, onder anderen voor een bank, een kantoor en een medische post. Bij het postkantoor hingen verschillende advertenties waarin een nachtwaker werd gezocht. Dat duidt op een geringe werkloosheid. De mensen zijn erg vriendelijk en behulpzaam, maar dat zijn ze ook in Zimbabwe en zelfs in Zambia, zolang het maar geen ambtenaren zijn. Op de camping liep vroeg in de avond een wrattenzwijn (warthog) met drie jongen rond. Die komt elke avond kijken of er iets eetbaars in de vuilnisbakken zit. Sommige mensen zijn er bang voor – het beest heeft vier slagstanden voorop zijn bek – maar als je hem zijn gang laat gaan, is er niets aan de hand en kun je vlakbij komen. Aan het geluid van omvallende vuilnisbakken hoor je waar hij zich ongeveer bevindt. Ook komen er aapjes op de camping voor, zonder dat iemand daar last van heeft.

Van muggen hebben we nog niet veel last gehad. De afgelopen nacht zaten er een paar in onze tent, maar in de rondavels hier in Vic Falls zitten horren voor alle ramen en de deur. Tot nu toe heb ik er trouw aan gedacht mijn malariatabletten te slikken.

Morgenochtend willen we met de bus naar Hwange om het wildpark te bezoeken. De bus vertrekt al om zeven uur, dus dat wordt weer vroeg op.

5 januari 1991

De bus was een luxury coach, in de vorm van een truck en trailer. Hij reed inderdaad best comfortabel. In twee en een half uur reed hij ons naar de ingang van het Hwange National Park, bij het Main Camp. Onderweg passeerden we enkele dorpjes met veel traditionele hutten en een beetje landbouw rondom. Ook zagen we ergens niet ver van de weg iets van mijnbouwindustrie. Het grootste deel van het landschap bestond echter uit de gewone bush, waar dit deel van Afrika rijk aan is. Dichterbij Hwange werd het wel wat heuvelachtiger. Bij het Main Camp konden we niet meteen een chalet/cottage huren. Alles volgeboekt. Wel konden we meteen een voetsafari van twee uur maken, onder leiding van een goede gids met een geweer bij zich om eventueel gevaarlijke dieren bij ons weg te houden. Deze gids vertelde ons veel over het leven van de dieren die in het park voorkomen. We zagen vooral impala's, zebra's, wildebeesten, ground hornbills (grote vogel met rode kam op zijn hoofd, die als enige beest schildpadden kan eten), strontkevers (hier ook wel Afrikaanse vliegende helicopters genoemd), ganzen en nog veel meer. De gids vertelde ons ook veel over de uitwerpselen van de beesten en de voetsporen. Overal zag je wel iets daarvan op de grond. Hij liet ons ook de restanten zien van een buffel, die vijf dagen eerder door een leeuw was gedood: alleen de schedel en enkele ruggewervels lagen er nog. Wat de leeuw na zijn maaltijd had achtergelaten was vrijwel helemaal opgeruimd door de hyena's en de gieren. De allerlaatste restjes waren nu nog voor de mieren. Vanwege de regentijd zijn de beesten erg verspreid over het park, doordat overal wel waterplassen te vinden zijn. In de droge tijd zorgen de parkwachters er voor dat op zo'n dertig plaatsen waterreservoirs gevuld blijven. Dan kun je dus veel wild bij elkaar zien. Oktober is daarvoor de beste tijd.

Hwange is het grootste nationale park van Zimbabwe. Voor driekwart bestaat het uit Kalahari Sands, en elk jaar rukt dit soort woestijn ongeveer vijf kilometer op. In het park leven zo'n 5700 olifanten. Als het er meer dan 6000 worden, moeten er misschien worden afgeschoten, omdat ze dan te veel schade aan de bomen en struiken zullen aanrichten. Leeuwen zijn er zo veel, dat deze soms al worden afgeschoten. Ik heb er echter nog geen gezien.

Vroeg in de middag troffen we een Nederlands stel dat tijdelijk in Kaapstad (Zuid-Afrika) woont (Gerard en Annet Meijer, vanaf 10 maart 1991 tel. 05782-4717). Zij boden spontaan aan dat wij met hen een tour door het park zouden maken. Dit fantastische aanbod hebben

we met beide handen aangegrepen, we hebben meer dan drie uur door het park gereden en heel wat beesten gezien, onder anderen olifanten en giraffen. Het deel van het park waar wij doorheen reden was vrij dicht bebost. Daardoor stond je soms plotseling oog in oog met groot wild. Bij de waterplaatsen (pans) was steeds weinig wild. Gerard en Annet waren vriendelijke, leuke mensen. Ze gaven ons van hun brood en drinken. Ze waren eerst naar Namibia geweest, waar de kloof van de Fish River, in het zuiden, fantastisch moet zijn, en in het noorden het Etosha National Park ook heel bijzonder is. Heel Namibia vonden ze zeer bijzonder, erg de moeite waard om eens te bekijken.

Aan het einde van de middag moesten we proberen een chalet te huren. In eerste instantie kregen we te horen dat alles vol was. Toen we al bezig waren dan maar voor de camping (en de harde grond) te boeken, kwam er net een telefonische annulering binnen, zodat we alsnog een chalet kregen. Dit kostte maar 15 Zimdollars, en het chalet zag er beter uit dan die in Vic Falls. Het had een koelkast, een ventilator en een wastafel! Volgens mij ligt de huurprijs beneden de kostprijs, zo goedkoop is het. Ook het diner in het restaurant kostte belachelijk weinig. De bedden waren goed, dus we hebben lekker geslapen. Wel vroeg opgestaan, want we hadden geboekt voor een voet-safari om zes uur. Deze was weer met dezelfde gids als de dag ervoor. Nu zagen we onder anderen een aantal giraffen en een grote kudde wildebeesten. Verder niet zo veel, behalve zebra's.

Omstreeks twaalf uur zagen we de Hollanders weer, en we hebben ze gevraagd of ze ons naar een uitzichtpunt wilden brengen, zo'n tien kilometers van het Main Camp, het zogenaamde Nyama Plateau. Dat wilden ze wel, want ze gingen toch een rit door het park maken van ongeveer zes uren. We konden eventueel mee met hun, maar gaven de voorkeur aan een rustige middag op het uitzichtpunt. Dit is een soort balkon, ongeveer twee meter boven de grond en met een dak er boven. Van hieraf kun je ongestoord naar dieren kijken die rondom een plas fourageren of iets verder weg in het open veld grazen. Rondom de plas veel watervogels, maar nog nauwelijks andere grazers gezien: alleen twee zebra's en impala's heel in de verte. Het lijkt hier paradijselijk vredig, maar dat is maar schijn. In de plas hebben we inmiddels krokodillen ontwaard die heel lang onder water kunnen blijven. Aan het einde van de middag moeten we proberen een lift terug te krijgen en een chalet voor de nacht. Tot nu toe hebben we veel geluk gehad, hopelijk lukt het vanavond ook weer.

6 januari 1991

Veel meer wild hebben we niet meer gezien, het was erg rustig, en later op de middag trok er een onweer over. Geluk hebben we wel gehad. Om half zes konden we een lift krijgen van enkele blanke Rhodesiërs en een Zuid-Afrikaans meisje. Terug in het Main Camp was het kantoor, waar we onze bagage hadden achter gelaten, net gesloten. Aan de achterkant van het kantoor zat echter nog een bewaker, die ook over onze bagage waakte. Hij wachtte nog op late gasten, die een chalet hadden gereserveerd. Tot half acht moest hij de sleutel vasthouden voor die mensen. Maar om half acht was nog niemand komen opdagen, dus konden wij de sleutel krijgen en hadden we weer een goed onderkomen voor de nacht. Voor de zekerheid hadden we bij daglicht nog ons tentje opgezet, want 's nachts is het aardedonker op de camping; er brandt geen elektrisch licht. We hadden dubbel geluk, want 's nachts heeft het gestortregend! De volgende ochtend (vanochtend) vonden we ons tentje terug: vies en zelfs van binnen nat. Op de camping zat een holenstelsel van stokstaartjes (engels: mongoose), kleine bruingrijze beestjes, zo groot als een poes, maar met spitse snuitjes en stevige staartjes. Ze rennen veel achter elkaar aan op zoek naar voedsel, en als ze onraad bespeuren, gaan ze rechtop staan, waarbij ze een beetje op hun staart leunen. Hele grappige beestjes, maar een beetje schuw. Het lukte me vanochtend niet om ze te fotograferen. Ik kwam te dichtbij en ze doken allemaal hun holletjes in. We zitten nu op het terras van de bar te wachten tot de Hollanders langs komen. Die zijn weer zo vriendelijk om ons naar de Sun Safari Lodge te brengen, tien kilometer verderop. Vandaar vertrekt vanmiddag een bus terug naar Vic Falls.

De Sun Safari Lodge (een luxe hotel) heeft een mooie grote open tuin, die prachtig uitziet over een stukje open wildernis, waarin drie waterplassen zijn gemaakt voor het wild om te

komen drinken. Hier hebben we een paar uur naar gekeken. Er waren vooral veel bavianen die het terrein dwars overstaken om wat voedsel te zoeken. Verder wat vogels en twee impala's in de verte.

De bus was niet erg te laat, zodat we nog voor zes uur 's avonds in Vic Falls terug waren. Ook nu weer geluk, want we konden weer een rondavel huren. Morgen is het definitieve afscheid van Vic Falls, hopelijk. Dit plaatsje hebben we nu wel voldoende gezien.

De algemene indruk van Hwange National Park is zeer positief. Er is veel wild te zien, alles is goed onderhouden, en de prijzen zijn absurd laag. Bovendien hele vriendelijke mensen.

7 januari 1991

Vandaag een rustige dag gehouden. Vanochtend wat postzegels gekocht om de laatste ansichtkaarten en een brief aan Mirjam te kunnen versturen. Op de 'curio market' heb ik nog wat souvenirs gekocht. Deze markt bestaat uit twee overdekte hallen, waar alleen vrouwen allerlei houtsnijwerk, beeldhouwwerk en gehaakte spreien verkopen. Onder anderen kocht ik hier een mooie houtgesneden Afrikaanse mannenkop voor Petra en een traditionele geestenbezweerderspop voor Mirjam.

De middag brachten we door in het Victoria Falls Sun hotel, een nog koloniaal aandoend hotel met stijl. Hier hebben we een uitgebreid lunchbuffet genuttigd, waar je van mocht eten zo veel als je wilde. Vicky nam bijna net zo veel als ik, maar pakte enkele dingen daarvan in als rantsoen voor in de trein. Verder wat zitten lezen in het hotel. Later de bagage van de camping gehaald en nu zitten we in een luxe slaapcoupé van de avond/nachttrein naar Bulawayo, 450 kilometer verderop. Precies op tijd om 17.30 uur vertrekt de trein (nu dus). Bye, bye Vic Falls.

8 januari 1991

De treinreis was redelijk comfortabel. De tweepersoonscabine had een oude Engelse stijl, met veel mahogany-betimmeringen, een smal bovenbed, een neerklapbare wasbak en verschillende lichtpunten. De trein was veel schoner dan die in Zambia en schokte veel minder. Net als in Zambia moest deze ook vaak voor een rood licht wachten en echt hard ging hij niet. De 450 kilometer naar Bulawayo werden overbrugd in 13½ uur, we kwamen dus aan om 7 uur. Dat is binnen de tijd van de dienstregeling.

In Bulawayo hebben we meteen een taxi genomen naar de Eland Grey's Inn in het centrum. Hier konden we onze bagage achterlaten en later op de dag een kamer krijgen.

Bulawayo is een stad van zo'n 600.000 inwoners en heeft grotendeels het ruitjespatroon van de Amerikaanse steden. Ook de wegen zijn Amerikaans genummerd: 1st Avenue, 2nd Avenue, etcetera. Het ziet er uit als een moderne stad met brede geasfalteerde wegen, veel kantoren en een fraai 'centenary park'. Over het algemeen ziet de stad er schoon uit.

In de ochtend zijn we naar het National History Museum geweest, dat één van de beste musea van zuidelijk Afrika schijnt te zijn. Inderdaad is het een mooi museum, in het rond gebouwd en met verschillende afdelingen. Voor ons was de afdeling over de geschiedenis en cultuur van Zimbabwe het meest interessant. Er is een goede overzichtsmaquette van de Great Zimbabwe Ruins, veel informatie over de verschillende volkeren die hier hebben gewoond en nog wonen, en ook veel materiaal over het leven van Cecil Rhodes, die in de tweede helft van de 19e eeuw het land heeft georganiseerd, dat later naar hem genoemd is: Rhodesia, het huidige Zimbabwe.

Verder bevat het museum afdelingen met de dieren die in Zimbabwe in het wild voorkomen (veel opgezette dieren), met spinnen en andere ongeleedpotigen, met geologie en met nog andere dingen. Inderdaad zeer de moeite waard.

We moesten omstreeks twaalf uur het museum helaas verlaten, want we hadden geboekt voor een middagtour naar het nationaal park Matopos, ruim 30 kilometer ten zuiden van Bulawayo. Met een chauffeur van UTC en nog een Australische toerist gingen we in een personenauto daarheen. De Matopos is een bergachtig gebied met kleine rotsformaties. Het moet al een oud gebergte zijn, want de kale granieten rotsen zijn opvallend geërodeerd. Juist die afgeschuurde vormen geven het gebied zijn aparte indrukwekkende karakter.

Aan de voet van het gebergte ligt één van de oude woonhuizen van Cecil Rhodes, die hier onder anderen een farm had. Op één van de hoogste toppen is hij met veel eerbetoon in het begin van de 20e eeuw begraven. Een gedenkplaat bedekt zijn graf. Twee van zijn naaste vrienden liggen op dezelfde berg begraven. Ook is er een gedenkmonument ter herinnering aan de vele gesneuvelde blanken en zwarten, die elkaar in de 19e eeuw in deze omgeving soms fel bevochten.

Vanaf de top heb je een panoramisch overzicht over de Matopos. Daarom noemde Rhodes die plek 'the View of the World'. Bij dit uitzicht moest ik denken aan een vergelijkbaar uitzicht vanaf het Zomba-plateau in Malawi, waar ik begin 1978 met Petra was.

In dit Matopos-gebied zijn ook rotstekeningen van de bosjesmannen gevonden. Van de bosjesmannen zelf zijn nog maar 20.000 of 25.000 over, die merendeels in de Kalahari-woestijn in Botswana leven. Uit andere landen zijn ze verdreven of vermoord. In twee holen hebben we de tekeningen gezien. Geen grote of opvallende tekeningen, maar historisch-cultureel van groot belang. De stijl van de tekeningen lijkt wel wat op die van de grottekeningen van Lascaux in Frankrijk. Hoofdzakelijk rode (henna) kleuren zijn gebruikt. Later op de middag brak er een heftig onweer los, waardoor we een derde hol/grot niet meer hebben gezien.

Matopos was zeer de moeite waard. Ook dit park biedt goede kampeergelegenheid, op een schitterende plaats langs een riviertje. Wel uitkijken voor bilharzia.

De UTC-chauffeur vertelde ons nog het een en ander over inkomens en wonen. De laagstbetaalden in een vaste baan verdienen ongeveer 200 Zimdollars per maand, een onderwijzer op een lagere school verdient ongeveer 700 Zimdollars per maand. Omgerekend betekent dit ongeveer 150 resp. 525 gulden per maand. Voor een simpele vierkamerwoning betaalt men ongeveer 50 Zimdollars per maand, een ruime vrijstaande woning zou ongeveer 400 Zimdollars per maand kosten.

In Bulawayo valt het op dat er geen krottenwijken, hutjes, of andere primitieve woonvormen als van squatters zijn, zoals je in zo veel andere Afrikaanse en derde wereldlanden ziet, zelfs in Zuid-Afrika.

11 januari 1991

De volgende dag was een reisdag. Eerst met een taxi naar het busstation. Volgens onze informatie zou er om 11 uur een bus naar Masvingo gaan, maar dat bleek niet helemaal waar. Afrikaanse busstations zijn een belevenis apart. Het krioelt er van de mensen, meestal met allerlei soorten bagage bij zich en veel kinderen. De bussen zien er nooit nieuw of schoon uit, en lijken nog het meest op bussen die in de jaren vijftig in Nederland reden. Grote stukken bagage gaan in een rek boven op het dak. Tegen half één kwam er een bus-trailer van de Shu-shine Company voorrijden, die via Masvingo naar Mutare in het oosten bleek te gaan. Voor een goed begrip: de afstand van Bulawayo naar Masvingo bedraagt ongeveer 280 kilometer, van Masvingo naar Mutare is het ongeveer 290 kilometer! Het was een heel gedrang bij deze bus, maar gelukkig konden wij ook kaartjes bemachtigen, al konden we niet bij elkaar zitten: ik zat voorin, Vicky achterin. De bus-trailer was net zo één als waarmee we naar Hwange gereisd waren. Ook deze reed goed hard, zodat we na ruim drie uur rijden al in Masvingo aankwamen. De bus had vrijwel non-stop gereden.

Volgens de Shoestring-gids zijn er twee luxe, vrij dure hotels in Masvingo, en één goedkoper vlakbij het busstation. Masvingo is een provinciestedje met zo'n ruim 30.000 inwoners. De meeste mensen wonen in de township (zwarte woonwijk), die ongeveer twee kilometer van het (zaken)centrum verwijderd ligt. De woningen in de township zien er simpel uit en staan dicht op elkaar. Hier is ook het busstation. We kozen er voor om eerst naar het goedkopere hotelletje vlakbij het busstation te gaan en te kijken of dat iets was. In deze omgeving was het puur Afrikaans: druk met mensen op straat, smoezelige winkeltjes met veel van hetzelfde – artikelen om de eerste levensbehoeften te vervullen., een groentenmarkt, veel lawaai en niet erg schoon. Het 'hotelletje' Mundondo paste volledig in deze sfeer. We kwamen een soort eetruimte binnen waar wat simpele tafels en stoelen op de kale stenen vloer stonden en verder een toonbank, waarachter zeep en dergelijke werd verkocht. Door een openstaande deur zag je in een ruimte daarachter een groot fornuis staan met daarop wat

zwartgeblakerde pannen en potten. Een slome dame achter de toonbank vertelde ons dat we een kamer voor 40 Zimdollar konden huren. Vicky ging in eerste instantie de kamer inspecteren en deed zo zo over een kamer, die er uitzag als een gevangenis met alleen een bed er in en verder niets. Na enig nadenken besloten we die kamer maar te nemen. Een kamer in één van de luxere hotels zou gauw 60 tot 100 Zimdollar meer kosten. Toen we onze bagage in de kamer neerzetten en de boel nader inspecteerden, kregen we steeds meer het gevoel een fout besluit te hebben genomen. Het slot in de deur was zo krakkemikkig dat het er elk ogenblik dreigde uit te vallen. Voor het raam, dat aan de straatzijde lag, hing slechts een vunzige lap aan een roede die elk ogenblik van de muur zou kunnen afvallen. De lakens op het bed leken niet al te schoon en waarschijnlijk reeds eerder beslapen te zijn. Aan het plafond hing een lamp die een klein beetje licht gaf. Nog erger waren het toilet en de wasgelegenheid. Weliswaar was er een aparte eenheid voor vrouwen resp. mannen, maar de deur van het toilet sloot niet, er zaten geen ramen in de sponningen, zodat je vanaf een binnenplaatsje zo naar binnen kon kijken, de douche was te vies om te beschrijven, het bad was kapot en de ene wasbak was vreselijk vies. Een spiegel was er niet.

Na deze ellende bestudeerd te hebben, besloten we hier geen minuut langer te vertoeven dan strikt noodzakelijk was. Met een 'emergency taxi' vertrokken we voor 50 cent per persoon naar het (zaken)centrum. Eerst even binnengekeken bij het luxere Chevron hotel, maar daar sprak ons de sfeer niet aan: er stond met grote letters aangekondigd dat je er 's avonds alleen netjes gekleed (heren met stropdas en niet op sandalen) binnen mocht komen. We hebben de rest van het centrum een beetje bekeken maar er was niets te beleven, zelfs niet een enigszins gezellig uitzierend restaurant. Het hele stadje ademde geen enkele sfeer uit. Bovendien was het zwaar bewolkt en soms miezerig weer, en erg frisjes, om een kou te vatten. Tenslotte zijn we op zoek gegaan naar het andere luxe hotel. Dit bleek ongeveer twee kilometer buiten het centrum te liggen aan de hoofdweg naar Zuid-Afrika en heette Flamboyant Motel. Hier zijn we een tijd blijven zitten lezen in de grote hal en hebben we naderhand gedineerd, en daarna weer zitten lezen. Dit motel maakte een redelijke indruk. Buiten bleef het miezerig en de weg terug naar de township zou erg stil en donker zijn. Gelukkig stond er bij toeval een taxi naast het motel, die ons snel, droog en veilig naar onze slaapplekts bracht. Om tien uur probeerden we te gaan slapen, maar de matras bleek zo slecht, dat dit nauwelijks lukte. Ook was het nog lawaaierig vanuit de eetzaal en van buiten. Vicky heeft een beetje geslapen die nacht, ik heb de nacht wat sluimerend doorgebracht. Ik was blij toen het 's morgens licht werd. Al om zeven uur waren we klaar voor vertrek en konden we regelen dat onze bagage daar tot in de middag kon blijven staan. We vonden het er te vies om ons te wassen. Ik heb me wat verfrist met eau de cologne verfrissingsdoekjes. We hebben een 'emergency taxi' naar het Chevron hotel genomen en daar een ontbijt besteld. Dat smaakte voortreffelijk en ik heb me daar in de toiletruimte verder wat opgefrist.

12 januari 1991

Tegenover het Chevron hotel ligt het Tourist Information Office. Om acht uur stonden we daar al binnen want we wilden boeken voor een tour naar de ruïnes van Great Zimbabwe. In het nabij gelegen natuurpark van Lake Kyle waren we minder geïnteresseerd omdat we gehoord hadden dat er maar weinig water in het meer zou staan. Verder hadden we al veel natuur gezien, en zouden we nog meer zien, en wilden we 's avonds in de hoofdstad Harare zijn, bijna 300 kilometer naar het noorden. We konden om half tien met een klein gezelschap in een goede bus vertrekken. De ruïnes liggen zo'n 35 kilometer van Masvingo vandaan. Ook deze dag was het miezerig weer, slechts af en toe een klein beetje droog. De ruïnes liggen tamelijk afgelegen in de bush. Men is bezig een brede weg erheen aan te leggen. Wij volgden nog de oude gravel road. De ruïnes liggen verspreid over een grote oppervlakte, enkele vierkante kilometers groot. Great Zimbabwe was vanaf de veertiende eeuw de konings- en hoofdstad geweest van een groot Afrikaans koninkrijk. Op een hoge heuvel zijn restanten te zien van stenen muren die onderdeel hebben uitgemaakt van het eigenlijke paleis, dat ook een religieuze functie had. [In de oudheid kwam het vaker voor dat de koning ook een religieuze (priester)functie had; in zekere zin heeft de Japanse keizer dat

nog steeds]. Helaas waren de meeste muren grotendeels ingestort zodat het moeilijk te zien was hoe de architectuur geweest is. Vanaf de heuvel heb je een fantastisch uitzicht over het terrein beneden, waar andere ruïnes liggen. Hier hadden zich de woningen bevonden van de dienaren van de koning. Veel contouren waren duidelijk zichtbaar aan ronde en vierkante steenophopingen. Iets verder weg ligt de 'great enclosure', het vroegere verblijf van de vele vrouwen en kinderen van de koning. Hun verblijven waren omgeven door een massieve muur van enkele meters dik, die nog vrijwel geheel overeind staat. Ook binnenin stonden nog enkele stevige muren overeind, soms op minder dan een meter afstand van de buitenmuur. Ook vlak tegen de buitenmuur aan staat een massieve toren van ongeveer twaalf meter hoog in de vorm van een kegel (conus). De buitenmuur is ongeveer tien meter hoog. De vervallen muren binnenin gaven de patronen te zien van de huizen en andere gebouwen, die binnen de ommuring moeten hebben gestaan. De betekenis van alles wat je er ziet, is veelal in nevelen gehuld. Van het sociale en culturele leven in deze oude koningsstad is weinig tot niets bekend. De Afrikaanse volkeren hadden geen schrift. Toch is deze oude koningsstad een groot nationaal symbool geworden. Na de onafhankelijkheid in 1980 is de naam van het land veranderd van Rhodesia in Zimbabwe, wat zo veel betekent als 'huizen van steen'. In de ruïnes zijn in het begin van de twintigste eeuw acht beelden van een bepaalde vogel gevonden waarvan er nu zeven in het nabij gelegen museum staan. Ook deze vogelbeeldjes zijn een nationaal symbool. Het silhouet van de vogel is in de nationale vlag opgenomen en staat op iedere postzegel.

Omstreeks half drie waren we terug in Masvingo, in de township. Snel onze bagage opgehaald en kaartjes gekocht voor de eerste bus die naar Harare zou vertrekken. Tegen half vier was deze geheel vol en vertrokken we. Vicky en ik waren de enige blanken in de bus, zoals we wel vaker mee maakten. We vinden het af en toe wel leuk en interessant om het gewone, dagelijkse leven van de afrikanen van dichtbij te zien, er midden tussenin te zitten. De bus moest eerst nog ergens in Masvingo tanken. Eenmaal goed op weg hoorden we na een half uur opeens een grote knal onder de bus: er bleek een achterband gesprongen te zijn. Na een uur was dit euvel verholpen, en verder ging het. Bij het eerstvolgende plaatsje langs de weg werd weer lang gestopt. Iedereen de bus uit om iets te eten te kopen bij de snackbar, of voor cola. Het liep inmiddels al tegen zes uur en ik begon me al een klein beetje zorgen te maken over het tijdstip waarop wij in Harare zouden aankomen. Gelukkig had de bus hierna geen oponthoud meer en bereikten we omstreeks half negen Harare, het busstation Mbare bij townships. Direct al boden enkele jongens aan onze bagage te dragen, maar daar voelde ik niet veel voor. De taxi's stonden vlakbij. Daar aangekomen begon een jongen meteen om geld te vragen omdat hij een hand aan het handvat van Vicky's koffer had gehouden en ons de taxi's had gewezen die wij zelf ook al lang gezien hadden. De taxichauffeur vertelde ons dat dit soort jongens erop uit zijn om bagage te stelen en waarschuwde ons. We lieten ons naar het Bronte hotel rijden, maar dit bleek volgeboekt te zijn. Honderd meter daar vandaan lag echter het Russell hotel, in dezelfde prijsklasse, en hier was voldoende plaats over. Onze kamer bleek een appartement te zijn met een aparte woonkamer met luie stoelen, een aparte slaapkamer, een keuken en een badkamer met bad en toilet. En dat alles voor 88 Zimdollars per nacht! Wat een verschil met Masvingo! Alleen Vicky's bed zakte door, zodat ze de tweede nacht de matras op de grond heeft gelegd.

Na een Engels ontbijt met vette bacon zijn we naar het centrum gelopen, ongeveer twintig minuten. Onze hotelwijk en het centrum doen modern westers aan. Mooie brede asfaltwegen, veel bomen langs de wegen, en veel moderne kantoren en winkels in het centrum. Zo had ik het nog niet in Afrika gezien, hoewel Bulawayo er ook goed uitzag. Harare is echter mooier. Wat een verschil met Lusaka, of Addis Abeba. Zelfs Nairobi kan hier niet aan tippen, volgens Vicky.

In het centrum wilden we eerst wat informatie inwinnen, en we moesten geld wisselen. Dat kostte nogal veel tijd. Vlak nadat we iets geld bij de bank hadden gewisseld, raakten we in contact met enkele zwartgeld-wisselaars. Eerst een koers van 1 USdollar tegen 4 Zimdollars, daarna een ander met een nog betere koers, die ook voor inwisseling van traveller cheques kon zorgen tegen 1:4. Dat was dus kat in het bakkie.

Daarna hebben we het National Museum nog bezocht, waar een expositie gehouden werd van recent werk van Zimbabwaanse kunstenaars, dat voor het publiek te koop was. Veel beeldhouwwerk en schilderwerk, en veelal van hoge kwaliteit. We verbaasden ons over zo veel artistieke in een ontwikkelingsland. Veel werken deden absoluut niet onder voor wat ik van moderne westerse kunstenaars heb gezien.

's Avonds hebben we in het restaurant van het Bronte hotel gedineerd. De service was een beetje sloom, maar het eten smaakte mij goed.

Vanochtend - zaterdag - zijn we eerst naar het centrum gelopen en hebben vandaar een taxi genomen naar het Mbare-busstation. Achter dit busstation ligt een overdekte markt waar grote hoeveelheden Zimbabwaans handwerkspul en souvenirs te koop worden aangeboden. We hebben hier twee uur lang alles bekeken en een aantal leuke dingen gekocht: houtsnijwerk, beeldhouwwerk, geurflesjes, etcetera. Eigenlijk willen we op onze laatste dag in Zimbabwe nog een keer terug, want er lagen nog wel een paar mooie dingen, die nu echter te groot of te zwaar zijn om steeds maar mee te slepen. Met een taxi zijn we weer terug gegaan naar het centrum en teruggelopen naar het hotel om daar wat te eten. De lucht betrok wat, zodat we het plan om naar een 'cultural village' te gaan uitstelden. In plaats daarvan gingen we weer een eind lopen, nu naar het Queen Victoria Museum. Onderweg passeerden we een schitterend aangelegd groot park, aan de rand van het centrum. Veel bloeiende bloemen en fraaie bomen. Het Queen Victoria Museum heeft onder anderen een relatief kleine, maar interessante afdeling ethnografie, waarin onder meer goede uitleg wordt gegeven van het leven van de bosjesmannen en van het plattelandleven van de Shona, het grootste volk van Zimbabwe. Verder een mooi diorama van de wilde dieren in Zimbabwe en ook aquaria met vreemde grote riviervissen. Niet ver van het museum ligt het zogenaamde 'Kopje', een heuvel van graniet die zo'n 30 meter boven de stad uitsteekt. Bovenop is een klein park met bankjes, en van hieraf heb je een mooi uitzicht naar alle kanten van de stad en in de verte de bush. Het centrum ligt niet ver weg en is heel goed te zien. Hier hebben we eerst een half uurtje uitgerust en gelezen alvorens de terugtocht te beginnen. Deze leidde door het centrum waar we enkele mooie winkels zagen met interessante dingen om mee te nemen naar Europa resp. Amerika. De winkels waren echter al dicht, dus hier moeten we ook nog een keer heen terug. Vanavond wilden we in het restaurant van hotel Russell eten – hier hebben ze pasta's als specialiteit – maar het bleek dat we hadden moeten reserveren. En zondagavond zijn ze gesloten. Dus maar weer naar het restaurant van hotel Bronte, waar het eten mij ook weer lekker smaakte. Voor minder dan 20 Zimdollars krijg je hier een uitgebreid vijfgangen diner met een glas wijn of bier erbij. Waar krijg je dat in Nederland voor zo'n prijs??

Vandaag hadden we twee keer het gevoel dat we extra op onze handtassen moesten letten vanwege jongens die te dicht in onze buurt kwamen. Je kunt niets bewijzen, er gebeurt eigenlijk niets, maar je krijgt wel door bepaald gedrag van die jongens het gevoel dat je op je quivive moet zijn. Ook in het centrum zagen we waarschuwingborden voor tassendieven. We letten allebei goed op.

13 januari 1991

De taxichauffeur vertelde ons nog iets over huisvesting in Harare. Een simpele éénkamerwoning in Harare kan tot 50 Zimdollars kosten, een vierkamerwoning in een township tot 300 Zimdollars per maand. Tegenwoordig heeft de regering een politiek van verkoop van stukjes grond waarop men dan zelf zijn huisje moet bouwen. Een voordeel hiervan is dat je klein kan beginnen en je huis later kan uitbouwen tot een groter huis, naar behoefte.

Zes jaar geleden kon je nog voor zo'n 5000 Zimdollars zo'n soort huisje kopen, nu worden er al prijzen betaald van zo'n 30.000 Zimdollars. We krijgen de indruk dat er een hoge inflatie heerst in Zimbabwe, en als we diverse gewone mensen mogen geloven, stijgen de lonen niet evenredig. Dat betekent dus dat de armoede groter wordt. Het hoge werkloosheidscijfer wordt ook algemeen als een probleem gezien.

Vanochtend zijn we eerst naar het centrum gewandeld op zoek naar een busstation voor stadsbussen. Onderweg twee keer lastig gevallen door jongens, die door een zielig verhaal geld wilden vangen, of gewoon op tassendieven leken door hun gedrag. Beide hadden geen succes, hun verhalen deugden niet.

Het bleek ons dat er verschillende busstations rondom het centrum zijn, maar we vonden het goede vrij snel. Eerst besloten we de bus te nemen naar een dorp even buiten Harare dat Epworth heet. Hier zou een mooie rotsformatie te vinden moeten zijn die in de volksmond de 'balancing rocks' heet en op ansichtkaarten voorkomt. Om de twintig minuten gaat er een bus naar Epworth, maar de eerste bus was al vol voordat wij erbij konden. Weer waren we de enige blanken op het hele busstation, maar de zwarte Zimbabweanen stonden zich daar niet aan. De bussen tellen 75 zitplaatsen en ongeveer 25 staanplaatsen, maar zijn meestal mudvol en vaak moet je wachten op de tweede bus om mee te kunnen. Als je langs de route op een bushalte staat, is het vaak helemaal hopeloos want de volle (en soms ook niet volle) bussen rijden je gewoon voorbij, zonder te stoppen.

Epworth is echt nog een plattelandsdorp, al ligt het onder de rook van Harare. Een paar schooljongens wezen ons het pad langs het dorp naar de rotsformaties (veel granieten blokken, willekeurig verspreid tussen gras en struiken), waar ook de 'balancing rocks' waren. Deze formatie bestaat uit een aantal op elkaar gestapelde rotsblokken, die elkaar precies in evenwicht houden. Het gezicht op al die grote, verspreide, door erosie afgeronde rotsblokken is heel boeiend en van een natuurlijke pracht. Wat we niet verwacht hadden, maar waar de jongens ons ook heen brachten, waren enkele gave rotstekeningen van Bosjesmannen, die daar vlak in de buurt waren. Van alles hebben we veel en hopelijk goede foto's gemaakt.

Terug in het dorp vroeg een dame ons om een foto van haar te maken die we dan later naar haar zouden moeten opsturen. Enigszins brutaal, maar dat konden we wel waarderen, want de meeste zwarte vrouwen gedragen zich nogal onderdanig en afwachtend. Naam en adres luiden:

Marjorie Sanyamandwe
C.C.O.S.A.
P.O.Box 3488, Harare

Vicky zal de jongens een foto sturen die zij van hen gemaakt heeft. Naam en adres:

Munyaradzi Jumbe
Epworth Secondary School
P.O.Box 1176, Harare

Tenslotte hebben we nog een wandeling gemaakt naar de lagere school van het dorp. Voor haar werk is Vicky erg geïnteresseerd in onderwijssystemen en scholen in de derde wereld. Deze school bevatte circa 20 leslokalen en de klassegrootte bedraagt tussen de 40 en 50 leerlingen.

Toen we terug naar Harare wilden, merkten we hoe ellendig het is als je niet bij het beginpunt van een bus instapt. Ook aan onze bushalte reed de volle bus gewoon voorbij en het kostte ons bijna een uur voordat we eindelijk in een bus zaten naar de stad. Daar wilden we meteen overstappen op een bus naar Chapungu Cultural Village, waar om drie uur een voorstelling van traditionele dansen zou worden gegeven. Ook nu duurde het echter zo lang voordat we in een bus zaten, dat we pas tegen kwart voor vier in Chapungu aankwamen.

We konden nog de laatste paar dansen zien, maar waren er niet van onder de indruk. De voorstelling die wij in Vic Falls hadden gezien, was veel beter en authentieker. Chapungu bevat verder een voorbeeld van een oud Shona-dorp uit de 19^e eeuw, maar ook dit was niet bijzonder. In verschillende musea hadden we al ongeveer hetzelfde gezien, en met meer uitleg. Het hele namaakdorp bestond slechts uit vijf hutten. In 1977/1978 heb ik in de buurt van Katete (Zambia) een veel mooier, uitgebreider en levendig dorp gezien dan hier.

Tenslotte bevat Chapungu een grote tuin waarin veel kleine en grote beelden van Zimbabweaanse beeldhouwers tentoongesteld staan. Dit is wel de moeite waard om te zien. De Zimbabweaanse beeldhouwers zijn wereldberoemd. Aan de rand van de tuin zag je ook enkele beeldhouwers aan het werk. De rotsblokken, die daarvoor gebruikt worden, zijn niet van graniet, maar van een zachtere steensoort. Als die gepolijst is, kun je hem zo met was inwrijven dat er hele mooie kleuren tevoorschijn komen. Al met al toch wel de moeite waard om dit even gezien te hebben. Door met de gewone stadsbus te gaan hebben we wel 70

Zimdollars uitgespaard ten opzichte van een georganiseerde tour met UTC, die daarvoor 40 Zimdollars per persoon vraagt. De toegangsprijs tot de 'cultural village' kostte ons vier Zimdollars per persoon, de bus slechts 55 of 60 cent per persoon voor een enkele rit. Om zes uur waren we terug in het hotel en 's avonds hebben we weer gegeten in Bronte, waar de kamers al voor de hele maand januari volgeboekt zijn. Wij willen morgenavond met de nachttrein naar Mutare, bij de oostelijke bergen.

16 januari 1991

Maandag was een vrij rustige dag die we in Harare hebben doorgebracht. 's Morgens eerst de bagage naar Bronte gebracht om ze daar in bewaring te geven. Daarna in de stad wat dingen geregeld: geld gewisseld bij een juwelierszaak tegen de beste koers die we ooit bedongen hadden, onze retourvluchten bij Zambian Airways bevestigd, overnachtingen in Nyanga National Park geregeld, treinkaartjes gekocht, etcetera. Zelf moest ik een nieuwe tas kopen omdat de rits van mijn reistas kapot was gegaan. Ook kocht ik drie muziekcassettes met Zimbabwaanse popmuziek, waaronder een van Yvonne Chaka Chaka. Ik heb ze niet allemaal beluisterd, maar de nummers die ik heb laten afdraaien, klonken zeer redelijk. Vooral de hoge tonen van de elektrische gitaar klinken bijzonder. Thuis maar eens beter beluisteren.

Het was een regenachtige dag en ik had een keelverkoudheid opgelopen, die nog steeds niet helemaal over is. In het park van Cecil Square hebben we gelunchd en wat zitten lezen, maar vanwege de regen zijn we daarna naar het National Museum gegaan en hebben daar verder gelezen. Om vijf uur sloot het museum en gingen we naar Bronte. Daar verder gelezen totdat het dinertijd was, en na het eten een taxi genomen naar het station, met alleen de noodzakelijke bagage, elk twee tassen.

De treinreis verliep zoals we verwacht hadden. Ondanks het vele stoppen voor rode seinen hebben we redelijk kunnen slapen. Wel kort, want even na zes uur in de ochtend waren we in Mutare, een stad aan de grens met Mozambique. Hier vonden we vrij gemakkelijk het kantoor van Hertz autoverhuur, maar dat zou pas om half negen open gaan. Dus maar weer wat gelezen.

Bij Hertz konden we een Ford Laser huren, een redelijke auto, maar tegen hellingen op nogal traag, weinig kracht. Voor het eerst van mijn leven reed ik in een auto met een rechts stuur. In heel zuidelijk Afrika rijdt men namelijk links, net zoals in Groot-Brittannië. Dit gaat prima, en we gingen op weg naar Nyanga, zo'n 100 kilometer noordelijker.

Nyanga National Park is het hoogste berggebied van Zimbabwe met toppen tot iets boven de 2500 meter. We hebben een toeristische route gevolgd. Dit was een stofweg die redelijk te berijden was. Bij Pungwe View even gestopt om wat te eten en te drinken. Vicky had lichte hoofdpijn en ik voelde me ook niet helemaal goed: slaaptkort, keelpijn en een opkomende buikgriep.

In de bergen zijn veel bossen aangeplant en her en der zagen we bosarbeiders aan het werk. Vanaf Pungwe View heb je een panoramisch uitzicht over een krachtige waterval, de kloof waardoor het water zich verder een weg zoekt en in de richting van de hoogste bergtop, de Inyanga. Deze werd door laaghangende wolken echter aan het gezicht onttrokken. Er was veel bewolking gisteren.

Omstreeks lunchtijd bereikten we het Rhodes Camp waar we een lodge voor twee nachten gehuurd hebben (al in Harare geregeld). De lodge bleek een grote bungalow te zijn met een hoog rieten dak. Het geheel bestaat uit een grote woonkamer met open haard en luxe fauteuils, een keuken, twee slaapkamers, een badkamer en een toilet. Alles heel ruim opgezet in een mooi stukje natuur. Vanaf het terras kijk je tussen de bomen door op een meertje uit. De andere lodges staan op zo'n afstand dat je geen last van elkaar hebt. Een idyllische plek om tot rust te komen.

Na een korte middagtuk hebben we een forse wandeling in de parkomgeving gemaakt. Daarbij kwamen we langs een reconstructie van hutjes van een Afrikaans gezin uit de 19^e eeuw, rondom een kunstmatig aangelegde put, waarin het vee 's nachts verbleef, beschermd tegen wilde dieren (en misschien veedieven). Van buitenaf loopt een tunneltje onder de grootste hut door naar de put. In deze grote hut zit een gleuf in de bodem waardoor stokken

kunnen worden gestoken om de toegang tot de put te kunnen afdichten. De put zelf schat ik op 2½ meter diep en 8 meter in doorsnee.

's Avonds hebben we gezellig bij het haardvuur zitten lezen. Het Camp ligt op 1800 meter hoogte en het kan 's avonds goed koud worden. Vannacht lekker geslapen, ik voel me beter dan gisteren, en de zon staat aan een blauwe hemel op ons ontbijt buiten te schijnen.

17 januari 1991

Gisterochtend zijn we met de auto naar World's View gegaan. Deze naam heeft Cecil Rhodes gegeven aan een schitterend uitzichtpunt met een panoramisch uitzicht over (een stuk van) het oostelijk deel van Zimbabwe. Het ligt bovenop een berg die steil oprijst boven de vlakte waarin ook Nyanga ligt. We zijn naar het hoogste punt van die berg geklommen en konden zeker tot honderd kilometer ver weg kijken. De berg Inyanga (de hoogste van Zimbabwe) was duidelijk te zien, niet zo ver weg. Naar het zuiden toe zag je de bergketens ten zuiden van Mutare in blauwe nevels. Ook naar het westen heel in de verte bergketens. In de vlakte beneden, dichterbij, zag je duidelijk de lijnen van de stofwegen en de vele akkers in diverse stadia van bewerking. Een fascinerend uitzicht, waarvan ik hoop dat de foto's goed gelukt zijn. Aan de andere kant van de berg lagen in een soort hoogvlakte enkele meertjes met daar omheen veel huizen en bungalows van families met Britse en Ierse namen. Die namen stonden op bordjes langs de weg, telkens bij de inrit naar een privé terrein. Omdat je hier net iets boven de 2000 meter hoogte zit, is het klimaat voor de westerlingen aangenaam. Gezonde berglucht en nooit te warm. Waarschijnlijk ook vruchtbare grond, maar ik kon niet goed zien wat men verbouwde en hoe groot de bijbehorende stukken grond zijn. Op de terugweg zijn we nog een zijweg ingeslagen die leidde naar de watervallen van Inyangombe. Deze staan in verschillende folders en ook op het luchtpostblad van Nyanga afgedrukt. Ze zijn uiteraard lang niet zo spectaculair als de Victoria Falls, maar in zijn soort is het een mooie waterval met het imposante geluid van veel kletterend water.

Ongemerkt etste de zon onze huid verder bruin. Mijn keelverkoudheid is nog niet helemaal over, maar twee tabletten diacure hebben mij wel van mijn buikgriep afgeholpen. Vicky voorziet mij regelmatig van vitamine C.

Vandaag vertrekken we naar Mutare en brengen misschien nog een kort bezoek aan de Vumba-bergen even ten zuiden van Mutare. Vanavond nemen we de nachttrein terug naar Harare.

Vumba hebben we niet bereikt, maar wel een interessante trip gehad. Op weg naar Mutare over een goede asfaltweg zagen we halverwege een bord van een lagere school die vijf kilometer van de hoofdweg afluigt: de Mutasa Primary School. Vanwege Vicky's interesse voor basisscholen op het platteland zijn we de dirt road (stofweg) ingeslagen en vonden al snel deze school. In deze omgeving zie je eigenlijk geen dorpen maar de mensen wonen verspreid over het land, steeds een paar hutjes bij elkaar. Er wordt wat vee gehoed en men verbouwt mais en andere agrarische producten. We werden uiterst vriendelijk ontvangen door het adjunct-hoofd van de school, mevrouw Margaret Juma (P.O.Box 60, Watsomba). De school was juist dinsdag weer begonnen na een lange kerstvakantie (gebruikelijk in zuidelijk Afrika). De schoolkinderen wonen tot vijf kilometer afstand van de school. De school telt 736 leerlingen, 342 meisjes en 394 jongens, verdeeld over circa 16 klassen, gemiddeld zo'n 46 kinderen per klas. Er zijn 19 leerkrachten inclusief het vrijgestelde hoofd en een onderwijzer voor moeilijk lerende en/of geestelijk gehandicapte kinderen. De schoolkinderen waren juist bezig het sportveld te bewerken, gras maaien en egaliseren. Rondom de school worden wat agrarische producten verbouwd, er is een kleine boomgaard aangelegd en men is bezig nieuwe toiletten aan te leggen. De kinderen wilden allemaal graag op de foto, en waren leergierig, volgens het adjunct-hoofd. Het personeel maakte de indruk een hart voor de school en de kinderen te hebben. Er was een vijfjaren-ontwikkelingsplan opgesteld om bepaalde zaken te verbeteren. De regering doet wel veel voor het onderwijs, maar er blijft geld tekort. Buiten staat een waterbassin, waarin een filter zit, zodat de kinderen schoon water kunnen drinken. Maar een geboorde bron heeft de school niet, en er is een watervoorraadprobleem.

Ook aan lesmateriaal is een groot tekort. Vaak moeten vijf kinderen met één boek doen! Men probeert allerlei fondsen te vinden om het onderwijs te kunnen verbeteren. De opbrengsten van de schooltuin en de kippen gaan ook in een fonds. De ouders van de kinderen worden ook betrokken bij de opbouw (letterlijk) van de school. Uit de ouders wordt een schoolbestuur gekozen.

In de eerste twee klassen krijgen de kinderen les in de moedertaal, het Shona. In deze jaren moeten ze zoveel Engels leren, dat ze vanaf het derde leerjaar de meeste lessen in het Engels kunnen volgen. Ook hier krijgen de kinderen al vroeg agrarische lessen, mede in de hoop dat ze de geleerde nieuwe, moderne landbouwtechnieken aan hun ouders doorgeven. Doordat er in deze streek niet voldoende landbouwgrond is voor alle mensen, gaan de meeste kinderen na het beëindigen van hun schoolopleidingen naar de steden om daar werk te zoeken, tot aan Bulawayo toe, dat zo'n 600 kilometers ver weg ligt. Op één van de buitenmuren heeft een oud-leerling een landkaart van Zimbabwe getekend, en in de tuin hebben de leerkrachten met stenen de omtrekken van de werelddelen aangegeven.

In het midden van het schoolterrein staat een vlaggemast waaraan de Zimbabwaanse vlag wappert. Elke vrijdagmiddag vindt de vlagceremonie plaats. Alle kinderen en de leerkrachten verzamelen zich dan om de vlaggemast en zingen het nationale volkslied.

Een gediplomeerde leerkracht verdient tot 900 Zimdollars per maand, een ongediplomeerde verdient slechts ongeveer 400 Zimdollars per maand (netto-bedragen, dus na aftrek van belastingen en dergelijke). De leerkrachten wonen in huisjes van de school, maar er zijn te weinig, zodat een aantal slechts één kamer ter beschikking heeft in een huisje dat ze met anderen moeten delen. Ook uitbreiding van de huisvesting staat in het vijfjarenplan.

In de klaslokalen staan steeds vijf lange tafels met bankjes aan weerszijden. Daar werken en leren de kinderen aan. Aan de wand van elk lokaal hangt een groot krijtbord. Het dak is van golfplaat en aan de muren hangen werkstukjes van de kinderen.

Al met al een bijzondere ochtend, met veel informatie van zeer vriendelijke mensen.

Hierna zijn we doorgereden naar Mutare, waar we nog net tijd hadden om een klein safaripark te bezoeken dat pal langs de grens met Mozambique ligt. Het is geen echt wildpark, maar er lopen wat zebra's, impala's en runderen rond, misschien ook een verdwaalde olifant. Echt interessant was het niet, maar we hebben er een goede plek gevonden om te lunchen.

Later in de middag moesten we de auto terugbrengen en daarna hebben we nog wat gelezen in een parkje en gegeten bij een steakhouse. Bij het autoverhuurbedrijf hoorden we dat er een eerste aanval op installaties in Iraq had plaats gevonden. We zijn benieuwd hoe het daar verder zal gaan.

Nu zitten we in de nachttrein naar Harare, waar we morgenochtend omstreeks zes uur zullen aankomen. Ik hoop dat ik wat slapen kan. De keelverkoudheid is gelukkig over.

19 januari 1991

In de trein heb ik wel een beetje kunnen slapen, maar door het schokken en regelmatig remmen voor rode seinen en weer optrekken bij groen voelde ik bij aankomst in Harare toch een slaaptekort en de bijbehorende vermoeidheid. Omdat we zo vroeg waren zijn we met onze tassen gaan lopen naar het Russell hotel, een wandeling van ongeveer een half uur. Daar konden we onze tassen achterlaten en we zijn gaan ontbijten bij Bronte, waar we verder tot tien uur gelezen hebben. Om tien uur konden we onze kamer in Russell krijgen, maar wat ze ons gaven was slechter dan de vorige kamer. Onder anderen een smerige, stinkende keuken en zeer doorgezakte bedden. We hebben ons beklag daarover gedaan en kregen gelukkig een betere kamer, weer op de vierde (bovenste) verdieping. Ook de schoonmaakster van deze verdieping was blij ons weer op haar etage te hebben.

's Middags zijn we de stad in geweest om te winkelen. In het centrum (vooral First Street) zijn mooie winkels, al zijn ze soms aan de dure kant. Ik heb een paar sets met placemats gekocht om als kadootjes in Nederland te kunnen weggeven. De ene bevatte tekeningen van zebra's, de andere van giraffen. Ook kochten we enkele boeken over het leven en de gewoonten van de Shona, de grootste bevolkingsgroep van Zimbabwe. Aan het einde van de middag kochten we de extra editie van het dagblad The Herald met het laatste nieuws

over de Golfoorlog. De mensen stonden in de rij voor de krantenverkoper, iedereen wilde een krant. De krant deed uitgebreid verslag van de luchtaanvallen van de USA en bondgenoten op Iraq, en de raketaanval van Iraq op Israel. Zo raken we vlak voor onze terugreis weer enigszins op de hoogte van het wereldnieuws. De afgelopen weken hebben we geen krant gezien, geen radio- of TV-nieuws gehoord en gezien, helemaal niks. Eigenlijk vond ik dat wel lekker, het was ontspannend om je niet met de wereldproblematiek bezig te houden.

's Avonds hebben we Italiaans gegeten in het restaurant bij Russell, met de naam Spagos. De kok hier is uitstekend en de prijs is als elders in Zimbabwe: goedkoop.

Vanochtend zijn we eerst met de bus naar Chapungu Village gegaan, waar we eerder een paar mooie houtbewerkte Afrikaanse stoeltjes hadden gezien, die daar veel goedkoper waren dan soortgelijke stoeltjes in de stadswinkels. Allebei hebben we één stoeltje gekocht, heel mooi, maar van zwaar hout. Dat wordt dus moeilijk sjouwen, maar we hebben het er voor over. Met een taxi hebben we ons laten terugbrengen, nadat er al verschillende stampvolle stadsbussen gepasseerd waren zonder te stoppen.

Vanmiddag zijn we grotendeels te voet (en een klein stukje per taxi) naar de Mbare markt gegaan. Tot ons ongenoegen bleken alle winkels in het centrum op zaterdagmiddag gesloten, terwijl we juist nog een paar dingen hadden willen kopen. We moeten ons laatste geld voor vertrek opmaken, en we hebben nog heel wat. Daarom bij Mbare maar weer wat houtsnijwerk gekocht, en Vicky wat stenen beeldjes. Terug hebben we de hele afstand gelopen. Dat duurde ongeveer een uur, met een korte stop in het centrum om wat cola te drinken. Vanavond weer goed en lekker gegeten bij Spagos, waar de halve Italiaanse wereld van Harare bij elkaar schijnt te komen. Er werd in elk geval veel Italiaans gesproken, en veel (Italiaanse) gasten bleken elkaar goed te kennen. Nu liggen we uitgeteld in onze fauteuils te wachten tot het bedtijd is. Morgen nog één dag en dan is het helaas voorbij met het mooie en goede leven in Zimbabwe. Daarover hebben we medelijden met ons zelf.

21 januari 1991

Gisteren was onze laatste dag in Zimbabwe. Omdat het zondag was, waren de winkels dicht. En ons geld was ook bijna op. 's Morgens wilden we met de bus naar Domboshawa, waar mooie rotstekeningen te zien zouden zijn. Eerst voor vier Zimdollars naar het Market Square busstation, dat we inmiddels goed kenden. Vicky ging daar bijna over haar nek vanwege de smerigheid en stank in de damestoiletten. Ze kwam er onmiddellijk weer gillend uitgerend. De bus liet lang op zich wachten, maar omstreeks half twaalf vertrok hij dan eindelijk. De reis voerde een heel eind buiten de stad, Domboshawa bleek 30 kilometers ver weg te liggen en was het eindpunt van de bus. Van hier moesten we nog zo'n drie kilometers lopen naar de entree van dit nationale monument dat onder aan een imposante afgeronde, op een grote halve voetbal lijkende granieten rots ligt. Onderweg riepen allerlei kindertjes vriendelijk "hello" naar ons en zwaaiden. Nog een stukje onbedorven platteland. Veel blanken zullen ze niet dagelijks langs zien komen lopen in de slopende hitte.

Bij de ingang werden we vriendelijk te woord gestaan door een guard, die ons vertelde dat hij eens bestolen was geweest in een warenhuis in de stad, en ons dus waarschuwde voor onguur volk. Hij was trots op zijn president Mugabe, onder anderen omdat die zijn volk regelmatig oproept om geen haat tussen de verschillende rassen en volken te zaaien en naar de buitenlandse bezoekers/toeristen juist vriendelijk te zijn om zodoende het toerisme en daardoor de economie te laten groeien.

Na nog eens tien minuten tegen de rots te zijn opgelopen, kwamen we bij de open grot aan, waar de 20.000 jaar oude rotstekeningen van de bosjesmannen te zien waren. Je zag er onder anderen twee grote omlijnningen van rinocerossen (neushoorns), van mensen met pijl en boog, van een rund, en van impala's. Vanwege de ouderdom waren de kleuren niet erg helder meer. Qua helderheid was de tekening bij Epsworth beter. De tekeningen zijn tot vrij hoog op de rotswand aangebracht. De schilder moet zeker een stellage hebben gebruikt. Langs de lagere delen van de rots waren waarschijnlijk al zo veel mensenhanden gestreken, dat de tekeningen daar uitgewist waren. Alleen een rode kleur op de rots was overgebleven.

Vanaf het hoogste punt van de rots had je een fantastisch uitzicht over de hele omgeving. Vrij ruig, met her en der andere kale halve voetballen en andere vreemde rotsformaties. Op de terugweg naar Domboshawa zagen we nog steeds de lege vrachtwagen in het veld staan, die we op de heenreis vlak voor onze ogen een klapband zagen krijgen, en zich onvermijdelijk in een boog van de weg af recht in het veld ploegde. Een klein Afrikaans drama, zoals er dagelijks gebeuren. Waarschijnlijk had de bestuurder de wagen mogen lenen van zijn baas om een klusje te doen (verhuizing van een familielid?) en nu stond hij daar 'in the middle of nowhere', zonder reserveband.

In Domboshawa kwam direct een bus voorrijden die meteen helemaal volliep, met het bekende gevolg dat passagiers op volgende bushaltes niet meekonden. We waren net op tijd terug in de stad om de half zes film 'Presuming innocent' met Harrison Ford en Greta Schillacci te kunnen zien. De bioscoop was mooi en ruim ingericht en deed zeker niet onder voor de westerse bioscopen. De film was zeer de moeite waard met een verrassende ontknoping, goede karakterspelers, maar wel met een vraagteken over de manier van de ontknoping.

's Avonds eerst gedineerd in Bronte, toen onze koffers en tassen gaan pakken. Ik had (en heb) nog steeds last van de verkoudheid, maar nu is het verplaatst naar mijn neus, die snotterig is. Vicky heeft het nu wat in de keel. We zijn vast te 'close' geweest. 's Nachts vrij slecht geslapen, en vanochtend de laatste voorbereidingen voor de terugreis gedaan. De kamers in Bronte zijn niet beter dan in Russell, maar de service van Bronte en ook de ontbijten zijn zo veel beter dat dit het toch wint van buurman Russell.

Met een taxi naar de luchthaven gereden en daar waren de douaneformaliteiten vrij simpel. We hoefden gelukkig niets te laten zien van geldwisselingen bij de officiële banken, want die hadden we bijna niet omdat we meestal zwart hadden gewisseld tegen veel gunstiger koersen. Nee, ook door de douanebeambten werden we vriendelijk een goede reis toegewenst, met een glimlach. Zimbabwe is zeker een land om nog eens naar terug te keren.

Hoe anders is Zambia, waar we op de luchthaven onze tijd zitten te doden tussen 12 uur en 21 uur. Dan vertrekken onze toestellen naar Europa respectievelijk de USA, en is – helaas – deze fantastische vakantie ten einde.

Bye bye Zimbabwe, bye bye Vicky, I loved you both.

P.S. De volgende ochtend moest ik overstappen op luchthaven Frankfurt voor het laatste stukje naar Schiphol. Het aansluitende toestel zou om half één vertrekken, maar stipt om twaalf uur sloot de vrouwelijke Duitse douanebeampte vlak voor mijn neus het toegangshek en wilde mij absoluut niet meer doorlaten onder de historische woorden:

“Wir sind ja im Krieg!”

Dat had ik in 45 jaar nog niet uit Duitse mond gehoord.